



Beş Yüz Yıllık Bir Tıp Kitabı

Cerrahiyyetü'l Haniyye

EĞER bizden öncekiler, sahip oldukları bilgileri, karşılaştıkları olayları yazmamış olsalardı, onların bilgi birikimlerinden, yaşadıkları olaylardan nasıl haberdar olurduk? Alman edebiyatının ünlü şairlerinden Goethe, bir şiirinde şu anlama gelen cümleler söyler: Kim üç bin yıllık olayları bilip, incelemese, o karanlıklar içerisinde saplanır kalır. Tecrübesiz olduğundan, her şeyden habersiz gününü gün eder.

Toplumların gelişmesinde en eski meslek sınıfını oluşturan tıp konusunda, bu husus daha bir anlam kazanır. Ne var ki, eskiye dönüp birkaç bin yıl öncesine baktığımızda, bu dönemlerde birtakım hastalıklar için uygulanan tedavi yöntemlerinin nasıl bulunduğu, ne şekilde geliştirildiği ile ilgili bilgilerimiz, yazılı belgeler olmadığı için faraziyelere dayanıyor. Ele geçen tarih öncesi "prehistorik" resimler, Taş devrinde yaşayan insanların bilgi gelişimindeki nisbete göre son döneme aittir. Bunların hepsinden çok daha fazla bilgi veren, prehistorik insanın iskelet kalıntısıdır. Bütün bunlara rağmen hızla değişen dünyada zaman zaman ortaya çıkan bu kalıntılar, bize tabbin bu başlangıç dönemlerine ait içerdiği çok kıymetli bilgiler verir. İlk tedavi yöntemlerinin nasıl çıktığı ve ne şekilde geliştiği konusuna kafa yoran araştırmacılar, bu bilgiler ışığında yaraların ve hastalıkların ilk tedavisinin iki çizgide geliştiğini ileri sürmektedirler: Birincisi sihribazlık ya da çeşitli inançlara dayalı, hastanın vücuduna giren kötü niyetli varlıkların vücuttan çıkarılması şeklinde

bir tedavi, ikincisi ise birçok toplumda hâlâ süregelmekte olan büro hekimliği veya folklor mahiyetinde olanıdır.

Hipokrat ve Galinos'un çalışmalarına rağmen, psikolojik kaynaklı rahatsızlıklarda ne yazık ki, birinci yöntem özellikle Avrupa'da rağbet görmüş; Milattan sonraki yüzyıllarda da ruh hastaları "şeytana karışmış" savıyla soğuk ve karanlık mahzenlerde, mağara köşelerinde zincirlerle bağlanmış, içlerindeki kötü ruhlar çıkсын diye kafaları delinerek, insanlık adına yüz kızartacak muamelelere maruz bırakılmışlardır. Bilindiği gibi bu tür hastalıklara daha M.Ö. 5. yüzyılda Hipokrat gibi bilginler tarafından bilinçli olarak birtakım psikosomatik yaklaşımlar olmuş, Milattan 150 yıl sonra gelen Galinos ise, bu tür hastalıklarda var olan organik kalıtlara daha iyi bir açıklama getirerek bir yerde bilimden mistikten organik yaklaşıma giden yolu açmıştır. Bu yolun önemli kilometre taşlarından İbni Sina(M.S.980-1037) ise, konuya daha bilimsel ve kesin bir yaklaşım getirerek, diğer hastalar gibi akıl hastalarını da herhangi bir zorlamaya tabi tutmadan ve zincire vurmaksızın telkin yoluyla ve müzikle tedavi etme yoluna gitmiştir. Birçok toplumda hâlâ süregelmekte olan büro hekimliği veya folklor mahiyetinde olan ikinci tedavi yönteminin de birincisi gibi başlangıcı çok eski tarihlere dayanır ve ilginç, yanlış düşünceler ve inançlar içerir. Ancak Hipokrat'ın yaşadığı M.Ö. 5. yüzyıla gelindiğinde bu yöntem yanlış fikirlerin etkisi altında olmakla birlikte olumlu yönde yüksek bir ivme

kazanmıştır. Çeşitli kaynaklarda iyi bir hekim ve cerrah olduğundan söz edilen Hipokrat'ın tedavide çok az ilaç kullandığı, irinleri akıttığı, kırıkları yerine koyduğu, çıkıkları özel bir masa kullanarak iyileştirdiği hatta baş yaralarında trepanation yaptığı belirtilir ki, bu yöntemin çok yakın zamanlara kadar Kuzey Pasifik Adaları, Kafkasya, Cezayir gibi yerlerde bir kısım insanlar tarafından uygulanmış olduğu ileri sürülmektedir. Hipokrat'ı hekim olmakla birlikte biyolog olması nedeniyle tıbbı büyük katkıları olan Aristo(M.Ö. 384-322) takip eder. Sayısız hayvan vücutlarının anatomisini inceleyerek hekimlerin dikkatini bu konuya çeken Aristo'dan sonra felsefe, askeri, tıp gibi konularda önemli çalışmalar yapan Celsus, bu konuları kapsayan büyük bir ansiklopedi hazırlayarak Aristo'yu takip eder. Kaynakların belirttiğine göre Celsus'un Milattan yaklaşık otuz yıl sonra yazmış olduğu "De re Medicina" adlı bu büyük kapsamlı eserinden günümüze ancak sekiz kitap kalmıştır. İlk iki kitapta birçok gıdanın hazm edilme durumundan ve etkisinden söz edildikten sonra uzun bir liste verilir. 3. kitap, humalardan, cinnetden, delilikten, kalp bozukluklarından, veremden, sarılıktan, imelerden; 4. kitap baştan başlayarak ayaklara kadar boğaz, göğüs, karın ve diğer iç hastalıklarından; 5. kitap ilaçlardan, bunların kullanılmasından, yaraların tedavisinden söz eder. 6. kitabın konusu deri, göz, kulak, diş zührevi hastalıklar gibi konulardır. Geriye kalan iki kitap ise cerrahlık konusunu içerir.

Celsus'un, gerek hâlâ Napoli Müzesi'nde korunduğu belirtilen cerrahi aletleri olsun ve gerekse bu sözünü ettiğimiz eseri olsun, bize 15. yüzyılın ünlü hekimlerinden Şerafeddin Sabuncuoğlu'nu ve Cerrahiyyetü'l-Haniyye adlı cerrahlık konusunu içeren eserini hatırlatır. Kaynakların verdiği bilgilere göre babasının adı Ali, dedesinin adı İlyas olan ve 1385 yılında Amasya'da doğan Şerafeddin, 17 yaşında hekimliğe başlamış olup, Amasya Darü's-Şifası'nda 14 yıl hekimlik yapmıştır. Rusçuklu Dr. Hakkı'nın, 1920'de İkdam'a yazdığı "Dört yüz altmış üç sene evvel yazılmış bir kitap: Mücerrabnâme" başlıklı yazıda "işte tıbbı ait dört yüz altmış üç yıl evvel yazılmış bir kitap ki, kütüphanelerimizden birinde tesadüfen elime geçti. Pek büyük bir tabip olduğu anlaşılın müellifi, dört buçuk asırdan fazla bir zaman evvel Amasya Darü's-Şifası'nda tababet icra ediyormuş" şeklinde sözünü ettiği Sabuncuoğlu'nun tıp ve cerrahi ile ilgili üç eseri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ilaçların özellikleri, hazırlanması, gargara, yağlar, merhemler, kusturucular, müşiller, ağız, dil, damak, diş, göz ilaçları ve lavmanları gibi konuların yer aldığı Akrahadin çeviri-

sidir. Şerafeddin'in bizzat denelediği ilaçlardan söz eden Mücerrebname, özgün bir eserdir. Eserde gerek hayvanlar ve gerekse bizzat kendi üzerinde gerçekleştirdiği deneyler sonucu önerdiği birtakım ilaçları anlatır. Şerafeddin'in söz konusu bu eser-

herhangi bir sanat endişesi duyulmamıştır. Ancak aharlı bir kağıt kullanılmıştır. Yahut da kağıdın kalitesi yüksektir. Resimlerde açık ve koyu mavi, açık ve koyu kırmızı, yeşil ve kahve renkleri ile çok azı sarı ve yıldız kullanılmıştır. Olayların nasıl bir mekânda geçtiğini belirleyen örnekler ise yalnızca İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü'ndeki eksik nüshada kısmen ortaya çıkmaktadır. Tedavi ve ameliyatlara ilişkin çoğunluğu kırdı geçmektedir. Tıp Enstitüsü nüshasında T.19'da bir mangal, hastanın eşyaları ile kavuğu dikkati çekmekte; konu revzenli ve normal pencereci bir odada geçmektedir. Bu nüshada zemin yeşil, ayrıca resimde kırmızı ve sarı gibi renkler de kullanılmıştır. Bu yazmada da figürlerin yapıları diğer iki nüshadakilere farklı değildir. Figürler iridir. Bu resimlerde diğerlerindeki didaktik kuruluş dikkate alınmış ise de minyatürün estetiğine de bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Cerrahiyyetü'l-Haniyye'nin bir tıp kitabı olmasına rağmen akıcı üslubu, metnin içine yer yer yerleştirilen şiirler, Sabuncuoğlu'nun olduğu kadar onu yetiştiren medyanın şiir ve nesir yazma zevkinin üstünlük derecesini ortaya koymaktadır. Güzel sanatları bu kadar değer veren bir şehirde bir minyatür atölyesinin bulunması gerekirdi. Ahmedî tarafından kaleme alınan bir İskendername yazmasının Amasya'da resimlendirildiğini bilmekteyiz. Cerrahiyyetü'l-Haniyye ile birlikte bu eserler burada bir atölyenin varlığını göstermektedirler. Bu mahalli atölyenin başka çalışmaları ne yazık ki bilinmemektedir. Şiraz'da Akkoyunlu ve Karakoyunlulara ait bu mahalli atölyenin tiplerine ve vücut yapılarına benzeyen, sınırlı zemin ve süsleme unsurları içeren bir Türkmen ekolu bulunmaktadır. Bizim sanatkârnımızın Türkmen ekolünden etkilenmiş olması söz konusudur.

Sanat Tarihinde Cerrahiyyetü'l-Haniyye

Beyhan Karamağaralı
H.U. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü

Sabuncuoğlu'nun Cerrahiyyetü'l-Haniyye adlı eseri 860/1465 yılında Amasya'da yazılmış ve resimlendirilmiştir. Bu eserin halen üç nüshası mevcuttur. Bunlardan biri Paris Bibliothéque Nationale'de, diğeri İstanbul Millet Kütüphanesi'nde, üçüncüsü ise İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü'nde bulunmaktadır. Bu nüsha eksiktir. Her üç nüshada da çeşitli hastalıkların tedavi yöntemleri, doktorların hastaya nasıl müdahale etmesi gerektiği resimlerle anlatılmaktadır. Eser tıp öğrenimi yapanlara ve hastalara tedavi şekillerini uygulayacak olanlara hitap etmektedir. Değişik ameliyat aletleri, bazen ameliyatın yapıldığı masa belirtilmiştir. Yazmadaki hasta resimleri, yetişkin kadın ve erkeklerle çocukları göstermektedir. Hasta kadınların tedavisinde ebe veya kadın bakıcı yer almaktadır. Hastalar çıplak veya yarı çıplak olarak da zaman zaman tasvir edilmişlerdir. Genelde figürler birbirine benzemektedir. Bunlar tıknaz vücutlu, kısa boylu, bedenlerine göre iri suratlı çekiç iri gözlü ve iri burunlu tiplerdir. Bazı yüzlerin ve vücutların çiziminde kalıp kullanıldığını düşündürecek kadar benzerlikler bulunmakla birlikte her iki yazmadaki aynı sahneler arasında dahi bazı farklar var. Paris nüshasında elbise kıvrımları vücut hareketlerini adeta belirlemektedir. Bellerinde kuşak bulunmaktadır. Hasta dışındaki figürlerin ayaklarında çizme vardır. İstanbul nüshasında elbise kıvrımları vücut hareketlerini ortaya çıkarmamaktadır.

Minyatürlerin yan taraflarında çiçek kümeleri, bazen de selvi ve hurma ağacı tasviri bulunur. Ancak Paris ve İstanbul nüshalarında zemin boştur. Figürler boşlukta durmaktadırlar. Figürlerin yerleştirilişlerinde bir kompozisyon bahsedilemez. Figürler birbirlerini kapatmadan ve yaptıkları işi göstermek üzere yan yana sıralanmışlardır. Bu eserin resimlerinde

Türk resim sanatının yeni yeni filizler vermeğe çalıştığı bir dönemde yapılan bu resimlerin, çağı için mühim bir gelişme olduğunu kabul etmek gerekir.



Eserin Tıp Tarihimizdeki Yeri

İlter Uzel

1385 yılında Amasya'da doğan Şerafeddin Sabuncuoğlu, hekimliği orada öğrenmiş ve orada uzun yıllar tıp uygulamaları yapmıştır. II. Bayezid (1481-1512)'in 1498 yılında başlayıp 1502 yılında biten Mora Seferi sırasında 1500 yılında Modon kalesinde Çindar isimli bir tıp kitabı bulunmuştu. O devirde adet olduğu üzere, Hipokrat, Galinos, İbni Sina gibi hekimlerin görüşlerini yansıtan bu Yunanca-Süryanice eser Cerrah İbrahim bin Abdullah tarafından Alaim-i Cerrahin adıyla Türkçe'ye çevrilmişti. Cerrah İbrahim bu çevriyi devrinin ünlü Türk hekimlerinden yaptığı alıntılarla zenginleştirmişti. Alaim-i Cerrahin'de Hacı Paşa, Akşemseddin, Beşir Çelebi, Hekim Şirvanî gibi isimler arasında Sabuncuoğlu'nun da adı geçmektedir.

Kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılan bir süpozituvarla ilgili bölüm Sabuncuoğlu'dan aktarılmıştır. Gerçekten de bu formül Sabuncuoğlu'nun son eseri olan Mücerrebname'de yer almaktadır. Öte yandan Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında saray hekimi olan Musa bin Hamon'un XVI. yüzyılda yazdığı dişhekimliğiyle ilgili eserde dağlama ile ilgili kısımlar Sabuncuoğlu'nunkine çok benzemektedir. Dolayısıyla ondan alınmış olması ihtimali çok kuvvetlidir. Ne var ki, zamanında Lokman-ı Sani (İkinci Lokman) adıyla anılan Akşemseddin (1390-1459), Altunizade (?-?)

ve Ahi Çelebi (1436-1524) gibi saray hekimleri yanında Türkçe yazan Amasyalı Şerafeddin, taşralı bir hekim olarak düşünülmüş; hak ettiği ilgiyi bulamamış ve şöhreti de Amasya ve çevresini pek aşamamıştır. Şerafeddin eserlerini sağlam bir gerekçe ile Türkçe olarak yazmış ve şimdiye kadar ele geçen belgelere göre -devrinin geleneklerine uymayarak- tıptan başka alanda bir eser de vermemiştir. Belkide bu nedenle, önemi, yaşadığı devirde ve daha sonraları yeteri kadar anlaşılammıştır. Aslında, onun bu davranışı günümüz bilimsel değer yargılarına paraleldir ve çeşitli yönleriyle Sabuncuoğlu, Türk tıbbının yetiştirdiği ender kişilerden biridir. Meraklı, bilgili ve alçakgönüllü bir kişiliğe sahiptir. Eserleri üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapıldıkça bu gerçek daha da gözler önüne serilecektir kanısındayım.

Cerrahiyyetü'l-Haniyye'yi hazırlarken yararlandığı Ebu'l-Kasım-ı Zahravî'nin at-Tasrif'i Batı'da ve Doğu'da 400 yıl klasik eser olarak kalmış, hatta Haller'in Artis Medicæ Principac (1769-1774) koleksiyonu için bile temel başvuru eseri niteliğini korumuştur. Cerrahide böyle bir eseri seçmesi, bilimsel tıp eserlerini çok iyi tanıdığına bir kanıttır. Bu niteliği, onun tıp alanında yüksek bir bilgi birikimine erişmesini ve Mücerrebname gibi bütünüyle orijinal eserler kaleme almasını sağlamıştır.

Ortaçağ İslâm yazarlarından büyük ölçüde etkilenen XIV-XV. yüzyıl Türk hekim-yazarları, eserlerinde, ana kaynakları dışında yer yer "mücerrebdır = denenmiştir" ifadesi ile kendi formüllerine veya tedavi metotlarına yer vermişlerdi. Fakat bunlar Şerafeddin'in son eseri olan Mücerrebname'de yazılan protokollü deneylere benzemez. O, yaptığı bir hayvan deneyinde, bilimsel deney protokolünü günümüzdekine benzer şekilde uygulamıştı. "Deney, varsayımı doğrulamanın yoludur" diyen Şerafeddin, kullandığı ilaç ve tedavi yöntemlerini birçok kez deneyerek sonucundan emin olduktan sonra eserlerine al-

mıştır. Bir ameliyatı yaparken bir kişinin gelip ameliyata müdahale ettiğini ve kendisinin bu işi böylece öğrendiğini açıkça anlatmıştır. Eserlerinden anlaşıldığına göre, Anadolu'nun uzak yerlerinden bile kendisine ameliyat ve tedavi için hasta başvurusu olan ve bunların önemli olanlarını kitaplarına alan Sabuncuoğlu'nun kazandığı deneyim ve bilgi birikimi, eserlerinin niteliğini yükseltmiştir. Cerrahiyyetü'l-Haniyye'de verdiği cerrahi ameliyat resimleri ve alet şekilleri okuyan için görerek eğitim sağlar. Mücerrebname eseri ise bütünüyle kendi denediği ilaçlardan oluşur.

Şerafeddin, eserlerinde Hippokrat'tan, Bergamalı Galinos'tan, Dioscorides'ten ve Türk hekimlerinden de özellikle Hacı Paşa'dan bahseder. Böylece öğrencisi Muhyiddin Mehi, kendisinden bir rehber tıp kitabı istediği vakit o, ünlü hekim Hacı Paşa'nın Teshil'ini vermiştir. Yukarıdaki açıklamalar, Sabuncuoğlu'nun Anadolu-Türk tıbbının yüksek düzeyde olduğu XV. yüzyılda en önemli hekimlerden biri olduğunu, Cerrahiyyetü'l-Haniyye eserinin de Türk tıp tarihinin en önemli yapıtlarından biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bundan dolayı makale yazacak, araştırma yapacak çağdaş Türk hekimi mutlaka bu eseri göz önüne almalıdır. Çünkü, eser incelendiğinde görülecektir ki, birçok cerrahi veya tıbbi cerrahi girişim, Türk tıp tarihinde ilk defa onun tarafından yapılmıştır. Gene birçok cerrahi girişim-belki de dünyada ilk defa- onun tarafından resimlenmiştir. Zaten ön araştırmalar, Sabuncuoğlu'nun Doğu tıbbından alınan yöntemleri kullandığı, ilk otohemoterapi uygulamaları yaptığı, tıbbi illüstrasyonda hastalık belirtilerini açıklayacak şekilde titiz davranışını göstermektedir.

En önemli eserinin bugünkü Türkçe ile olan kopyası elimizde olduğuna göre (Cerrahiyyetü'l-Haniyye, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992) yapılacak ayrıntılı araştırmalar onun bilimsel kişiliğini daha iyi ortaya çıkarabilecektir.

de gerçekleştirdiğini belirttiği şu iki deney oldukça ilginç ve cesaret gerektirir. Kendi üzerinde gerçekleştirdiği birinci deneyde, kendisinin hazırlamış olduğu ve tiryak adını verdiği bir antidotu içip, sol elinin orta parmağını yılanı ısırması; ifadesine göre ne parmağı şişmiş ve ne de vücudunda bir belirti görülmüştür. İkinci deneyde ise, horuzu denek olarak kullanmıştır. Deneyde

horozun bir budunun tüyleri yolunarak çok zehirli bir yılanı ısırıldıktan sonra önceden hazırlanan tiryak, horozu içirilip kontrol altına alınmış, Ertesi gün deride yeşilimtrak bir yara görülmüş, yeniden tiryak verilince bir sonraki gün bu belirti de kaybolmuştur. Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun tanınmış ve bu yazıda üzerinde durduğumuz eseri ise, Cerrahiyyetü'l-Haniyye

ye'dir. 15. yüzyılda resmi dilin Arapça, edebî dilin ise Farsça olması nedeniyle bu yüzyıldan günümüze kalmış ve Türkçe yazılmış eserlerin sayısı çok sınırlıdır. Bunların içinden yazarın kendisi tarafından kaleme alınmış olanlar ise, yok denecek kadar azdır. Bunların tamamına yakını çoğu kez kim oldukları bilinmeyen, yaşadıkları devir bile tespit edilemeyen müstensih dedi-

ğimiz yazı yazmayı meslek edinmiş kimse- ler tarafından kopye edilmişlerdir. Cerra- hiyetü'l-Haniyye ise, bu dönemin genel teamülünün aksine olarak Türkçe yazılmış ve yazının kaleminden çıkmış nüshası gö- rünümüne kadar gelebilmiştir. Sabuncuoğ- lu, bu dönemde çok rağbet edilen Arapça ve Farsça'yı bilmesine rağmen eserinin önsözünde Cerrahiyyetü'l-Haniyye'yi Türkçe yazmasının nedenini, Anadolu hal- kının Türkçe konuşmasına, zamanının cerrahlarının çoğunun okur-yazar olmadı- ğına, olanların da ancak Türkçe yazılmış kitapları okuyabildiğine bağlıyor.

Sabuncuoğlu'nun 85 yaşında iken Mi- ladi 1465 tarihinde yazmış olduğu bu ese- rin halen bilinen üç nüshası vardır. Paris Bibliothèque Nationale ve Fatih Millet Kütüphanesi'ndeki nüshalar müellifin kendi kaleminden çıkmıştır. Fatih'e sun- mak üzere hazırladığı Paris nüshası en bol resimli ve en eksiksiz olanıdır. İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü'ndeki nüshanın ise, 17. yüzyılda istinsah edildiği sanılır. Dönemin çok önemli bir cerrahi ki- tabı olan Cerrahiyyetü'l-Haniyye'den söz eden bilim tarihi kaynakları, Sabuncuoğ- lu'nun, genel çizgileriyle Ebu'l-Kasım-ı Zahravi'nin daha önce yazmış olduğu ese- rinin konu bakımından dışına çıkmayarak, 134 ameliyat resmi, kullandığı 156 alet şekli ve birçok kişisel düşünce ve gözlem- leriyle süslü çok orijinal bir telif eser mey- dana getirdiğini belirtiyorlar. Bu durumda Sabuncuoğlu'nun bu eseri için, Endülü- s (İspanya)'ün ünlü doktor ve cerrahların- dan Ebu'l-Kasım-ı Zahravi'nin "et-Tasrif" adlı eserine kendi görüş ve deneyimlerini de katarak yazmış olduğu yarı telif bir

eserdir diyebiliriz. Ancak yukarda da belir- tildiği gibi Sabuncuoğlu, Zahravi'nin eseri- ni kendi deneyleriyle zenginleştirip Türk- çeye çevirmekle kalmamış; eseri ameliyat resimleriyle de süslemiştir ki, bu özellikle- riyle de eser, Doğu bilim tarihinde ilk ras- yonel ve şekilli eser özelliğini kazanmıştır.

İbni Sina, Ebu'l-Kasım-ı Zahravi gibi hekimlerin eserlerini tetkik eden ve eser- lerinde Eski Yunan hekimlerinden Hipok- rat ve Galinos'tan, Türk hekimlerinden ise, özellikle Hacı Paşa ve Akşemsed- din'den hayranlıkla söz eden Sabuncuoğ- lu'nun Cerrahiyyetü'l-Haniyye'si, üç bö- lümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dağlama, ikinci bölümde çeşitli kesiler ve diğer cerrahi müdahaleler, üçüncü bölü- mde ise, kırık ve çıkıkların tedavisi anlatıl- maktadır. Bu son bölümde ayrıca dışarıdan kullanılan birtakım ilaç reçeteleri de yer almaktadır.

Sabuncuoğlu, orijinal gözlem ve de- neylerini de yazdığı Cerrahiyyetü'l-Haniy- ye'sinde, cerrahi müdahaleleri insan re- simleriyle tasvir ettiği gibi, diş hekimliği konusunda da oldukça ilginç bilgiler verir. Örneğin, paradantoloji bilim dalının konu- su içine giren detertrajda, her bir aletin na- sıl kullanılacağını tarif etmiş ve katkıtle- rin çeşitlerini, niçin temizlenmeleri gerektiğini açık bir şekilde belirtmiştir. Yine ağ- rıyan dişlerin koterazisyonunda Şerafed- din, ağrıyan diş solda ise sağ el bileğini, diş sağda ise sol el bileğini koterize etmek gerektiğini ileri sürer ki, bu yöntem gün- müzde tekrar güncelliğini kazanan aka- punktur tedavi yönünden ilginçtir. Cerrahi alanındaki çalışmaları arasından en ilginç olan diğer iki çalışması ise, trakeomotili bir

hastada yaptığı este- tik cerrahi girişimi ve boğaza kaçan cismin çıkarılması konusun- daki yöntemidir.

Cerrahiyyetü'l- Haniyye'de "Bir işi hor görüp adının kö- tüye çıkmasına ne- den olmamalısın. Pa- raya tamah edip, kendini halk katında saygın iken aşağılat- mamalısın. İnsafının hırsından ve rağ- betinden fazla olmanı gerekir" diyen Sabuncuoğlu, söylen- tilere dayanarak iş görmeyi şiddetle red



dederek, bilgisiz hekimlerden de sürekli şikayet eder. Bu yüzden sık sık sadece okumakla cerrahi müdahale yapılamaya- cağını, yapmak isteyenlerin bunları gör- meleri hatta uzman gözetiminde öğren- meleri gerektiğini söyler. Uygulanan ilaç veya yöntemin sonuç vermemesi durumunda da derhal kesilmesi gerektiğini vurgular. Üzerinde durduğumuz Cerrahiyyetü'l-Haniyye adlı bu eserde ayrıca tedavi yöntemlerini en ince ayrıntılarına kadar anlatır. Cerrahi teknikleri ol- dukça açık bir dille ve herkesin an- layabileceği bir şekilde açıklayarak, cer- rahide kullanılacak aletlerin şekillerini verir.

Konuyu toparlayacak olursak, Prof. Dr. İter Uzel tarafından hazırlanıp, Türk Tarih Kurumu yayınları arasında iki cilt olarak çıkan çalışmalarda da detaylı bir şekilde belirtildiği gibi, Cerrahiyyetü'l- Haniyye'yi sadece makale yazacak veya araştırma yapacak hekimlerin ve tıp tarih- çilerinin ilgileneceği tıbbi bir eser olarak düşünmemek gerekir. Tıp tarihimiz açısından olduğu kadar içerdiği tıbbi min- yatürler nedeniyle resim sanatımız, elimiz- de bulunan üç nüshadan ikisinin müellif hatırla olması, yazıyı itinalı bir şekilde harekelenmiş olan yazarının bir bilim, sanat ve kültür adamı olması gibi nedenlerle ay- nı zamanda Türk dili ve edebiyatı araştı- rılmaları yönünden de büyük önem taşır.

Abdulahkim Koçin

- Kaynaklar
Beksan, F.K., "Sabuncuoğlu Şerafeddin'in resmi", Üroloji Kliniği, 2, 1935, s. 206-211.
Dızdar, A., "15. yüzyılda Türk diş tıbbi ve Şerafeddin Sabuncuoğlu", I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi Tebliğleri, ITÜ, 14-18 Eylül 1981.
Şehsuvaroğlu, N., Güreşsever G., "Bilim ve sanat tarihi bakımından Sabuncuoğlu Cerrahiyesi", Kültür ve Sanat, S. 4, 1976, s. 44-51.
Kılıçoğlu, V., Cerrahiye'l-Haniyye, Ankara Univ. DTCF Yay., Ankara, 1956.
Şerafeddin Sabuncuoğlu, Cerrahiyyetü'l-Haniyye (Haz.: İ. Uzel), Ankara, 1992.
Uzel, İ., "Sabuncuoğlu Şerafeddin ve Cerrahiyyetü'l-Haniyye eserindeki diş- hekimliği bilgileri", Türk Kültürü, S. 147, 1975, s. 174-175.
Unver, Süheyl, "Türk göz hekimliği tarihine ait notlar III", Göz Kliniği, C. I, S. 3, 1943, s. 35-39.

